

Finja kyrkogård och begravningsplats

Vård- och underhållsplan, 2014

Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och

Tony Svensson

Rapport 2014:62

© Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne, 2014

www.regionmuseet.se

Dnr: K12.30-245-1312, 1040

Text: Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och Tony Svensson

Foto: Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och Tony Svensson

Kartproduktion: Åsa Eriksson Green, Emelie Petersson och Tony Svensson

Formgivning: Anna Rabow och Catherine Svensson

Granskning: Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne

Häradskartan ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet, Gävle. Dnr 507-99-502

Innehåll

Innehåll.....	3
Inledning.....	5
Bakgrund	5
Mål och syfte	5
Metod	6
Lagskydd för kultur- och naturmiljö.....	7
Kulturhistorisk bakgrund	8
Finja kyrka och kyrkogård	9
Finja kyrkogård i äldre tid	9
Kyrkogården utvidgas	9
Källor.....	14
Beskrivning av kyrkogården	15
Beskrivning av kyrkogården	15
Omgivningar.....	16
Kyrkogårdens begränsning.....	16
Grindar.....	17
Gångar och strukturer.....	18
Belysning.....	18
Servicestationer.....	19
Parkeringsplatser	20
Byggnader.....	20
Växtlighet.....	20
Växt- och djurliv	21
.....	21
Beskrivning av Finja kyrkogård	22

Beskrivning av Finja begravningsplats.....	28
Kyrkogårdens kulturhistoriska värden.....	30
Kyrkogårdens kulturhistoriska värden.....	30
Värdebeskrivning.....	31
Karaktärsdrag för Finja kyrkogård.....	31
Kulturhistoriska värden för Finja kyrkogård	31
Biologiska värden	32
Karaktärsdrag för Finja begravningsplats	32
Kulturhistoriska värden för Finja begravningsplats.....	32
Vård av kulturhistoriska värden.....	33
Åtgärdsbehov på Finja kyrkogård.....	34
Sedvanligt underhåll av kulturhistoriska värden på Finja kyrkogård	36
Åtgärdsbehov på Finja begravningsplats	37
Sedvanligt underhåll av kulturhistoriska värden på Finja begravningsplats	38
Målsättning och utveckling.....	39
Källmaterial	40
Litteratur.....	40
Otryckta källor	40
Muntliga uppgifter.....	40
Internet.....	40

Fristående dokument

- Bilaga: Rekommendationer för vård- och underhåll
- Bilaga: Urval av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser

Inledning

Vård- och underhållsplan för Finja kyrkogård och begravningsplats är utförd av Regionmuseet Kristianstad/Lands-antikvarierna i Skåne på uppdrag av Tyringe pastorat. Fältarbetet utfördes under våren 2014 med påföljande rapportskrivning. Inventering samt rapportskrivning har utförts av byggnadsantikvarierna Åsa Eriksson Green, Emelie Petersson, samt biologerna Åsa Jakobsson och Tony Svensson. Kyrkogården skyddas enligt KML 4 kap som kyrkogård invigd före 1940. Vård- och underhållsplanen har utformats i enlighet med Kulturminneslagen och de föreskrifter som finns för 4 kapitlet samt gällande direktiv från Lund stift och Länsstyrelsen i Skåne.

I denna vård och underhållsplan ingår förutom huvudtexten två fristående bilagor; den ena utgör rekommendationer för vård och underhåll och den andra innehåller urval av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser.

Bakgrund

År 2012 utkom föreskrifter till Kulturminneslagens 4 kapitel. Genom de nya föreskrifterna finns ett lagstadgat krav på en vård- och underhållsplan. Riktlinjerna anger vissa krav på hur denna ska utformas:

- Ägare till kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser ansvarar för att en vård- och underhållsplan finns.
- Planen ska redovisa hur objekten ska vårdas och underhållas så att det kulturhistoriska värdet inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.
- Såväl sedvanligt underhåll som tillståndspliktiga åtgärder ska framgå av planen.

Fastighetsuppgifter

Objekt	Finja gamla kyrkogård	Finja begravningsplats
Fastighetsbeteckning	Finja 47:1	Finja 1:16
Socken	Finja	Finja
Kommun	Hässleholm	Hässleholm
Stift	Lund	Lund
Landskap/län	Skåne	Skåne
Fastighetsförvaltare	Tyringe pastorat	Tyringe pastorat
Areal	-	-
Totala antalet gravplatser	383	218
Kistgravplatser	377	203
Urnggravplatser	6	15
Antalet gravskötselavtal	21, återlämnade: 20	19, återlämnade: 47

I anslutning till Finja kyrka finns den gamla kyrkogården och ca 1 km österut ligger begravningsplatsen anlagd under 1900-talet. Finja kyrkogård består av 7 kvarter samt en ask-, minnes- och urnlund. Begravningsplatsen består av 19 kvarter.

- Planen revideras med 10 års intervall.
- Länsstyrelsen ska ges möjlighet att yttra sig över planen.

Mål och syfte

Med bakgrund av kulturminneslagen samt föreskrifterna till kulturminneslagen är syftet med vård- och underhållsplanen är att lyfta fram och tydliggöra kyrkogårdens kulturhistoriska värden. Planen ska sedan ligga till grund för kyrkogårdsförvaltningens planering och skötsel. Målsättningen med arbetet är att kyrkogårdens värden ska bevaras. Genom vård- och underhållsplanen ska:

- Kyrkogården vårdas på bästa möjliga sätt så att de kulturhistoriska värdena säkerställs och utvecklas.
- Tillståndshandlingen för såväl kyrkogårdsförvaltningen som länsstyrelsen underlättas.
- Förvaltningen få en vägledning i det konkreta vårdarbetet med riktlinjer och prioriteringar.
- De kulturhistoriska värdena för kyrkogårdsbesökare och allmänheten tydliggöras.

Utformandet av vård- och underhållsplanen har också gjorts i enlighet med gällande direktiv från Lunds stift

och Länsstyrelsen angående planens omfattning och innehåll.

Metod

Vård- och underhållsplanen består av en kunskapsdel där kyrkogårdens historia och dess nuvarande uppbyggnad beskrivs. Historiken grundar sig på arkiv- och litteraturstudier, framför allt kyrkogårdsarkivet hos församlingen samt annan tillgänglig litteratur, kartor och ritningsmaterial. Nulägesbeskrivningen av kyrkogården omfattar gamla och nya kyrkogården innanför sina yttre kringgårdningar. Inom detta område har gångsystem, gravkvarter, gravplatser och gravvårdar samt växt- och djurliv inventerats och beskrivits. Särskild vikt har lagts vid att beskriva kyrkogårdens karaktär. En trädvårdsplan ingår som en delfördjupning av vård- och underhållsplanen. Denna presenteras i ett fristående dokument.

Beskrivningen av kyrkogårdens historik och de fysiska anläggningarna utgör underlag till en beskrivning av kyrkogårdens kulturhistoriska värden. Utifrån kunskapsdelen med historik, nulägesbeskrivning samt värdebeskrivningen har förslag till vårdåtgärder till följd av kyrkogårdens kulturhistoriska värden formulerats. Vård- och underhållsplanen redogör också för sedvanligt löpande underhåll.

I föreliggande rapport behandlas både den gamla kyrkogården tillsammans med begravningsplatsen i Finja. Av kartan till höger framgår deras placering i förhållande till varandra.

Den övre bilden visar fornlämningsområden i Finja. Finja gamla kyrkogård berörs delvis av fornlämningsområde för Finja gamla bytomt. Den nya begravningsplatsens södra del berörs av fornlämningsområdet för en boplatzlämning.

Den nedre kartbilden visar den gamla kyrkogården samt nya begravningsplatsen i Finja och tydliggör hur de är placerade i förhållande till varandra.

Lagskydd för kultur- och naturmiljö

Lag (1988:950) om kulturminnen

Kyrkogården skyddas enligt *Kulturminneslagens 4 kap (11-14§§)* såsom kyrkligt kulturminne. Kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser tillkomna före 1940 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd från länsstyrelsen. Detta gäller även vissa yngre kyrkobyggnader och begravningsplatser utvalda av Riksantikvarieämbetet.

För att få genomföra väsentliga förändringar som kan påverka det kulturhistoriska värdet behövs tillstånd från länsstyrelsen. Tillstånd krävs t.ex. för utvidgning, uppförande eller ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar samt större förändring av plantering, trädbestånd och beläggning av gångar. Till fast anordning hör murar, portaler, fasta hägnader, staket, häckar, träd, dammar samt enskilda gravplatser av kulturhistoriskt värde som tillfallit upplåtaren. Enskilda gravanordningar såsom gravvårdar, staket eller stenramar utgör en del av kyrkogårdens helhet och karaktär. Länsstyrelsen ger besked om vad som behöver tillståndsprövas.

Finjas historiska bytomtsgräns, enligt 1687 års karta, är registrerad som fornlämning nummer 96:1 i Finja socken och skyddas

enligt *Kulturmiljölagens 2 kap.* Fornlämningen omfattar den sydöstra delen av Finja kyrkogård. Inom den äldre bytomten är alla ingrepp i mark, utöver den normala gravgrävningen tillståndspliktiga då de kan beröra under mark dolda fornlämningar. Eventuella fynd av fornlämningar måste rapporteras till länsstyrelsen (se avgränsning på kartan på föregående sida). Den nya begravningsplatsens sydöstra del berörs av fornlämning nr 27:1 i Finja socken. Detta är en ålderdomlig boplatzlämning. Alla ingrepp i mark, utöver den normala gravgrävningen är tillståndspliktiga då de kan beröra under mark dolda fornlämningar. Länsstyrelsen kan lämna mer information om gällande regelverk.

Miljöbalk 1998:808

Alléer på kyrkogården, det vill säga enkla eller dubbla trädrader om minst fem lövträd kan omfattas av biotopskyddsbestämmelserna i *Miljöbalken 7 kap (11§)*. Bestämmelserna gäller alléer utmed vägar, tidigare vägar och även alléer som finns i ett övrigt öppet landskap. Stenmurar vid begravningsplatser och kyrkotomter, i direkt anslutning till jordbruksmark, omfattas också av biotopskyddsbestämmelserna. I de fall där det finns fridlysta arter på kyrkogården gäller *Artskyddsförordningen (2007:845)*.

Länsstyrelsen kan lämna besked om dispens krävs.

Kulturhistorisk bakgrund

Finja kyrka och kyrkogård

Vård- och underhållsplanen omfattar Finja kyrkogård och begravningsplats, den förra belägen i anslutning till Finja kyrka och den senare ca 1 km åt nordost i den del av tätorten som etablerades i samband med järnvägens tillkomst. Uppgifterna kring de båda anläggningarna är knapphändiga. Den utveckling som skisseras nedan baseras på material hämtat ur handlingar på Landsarkivet samt kartor hos Lantmäteriet.

Finja kyrkogård i äldre tid

Kyrkan i Finja uppförs under den första hälften av 1100-talet, troligen någon gång mellan åren 1125 och 1150. Stora landegendomar i området kring Finja innehades av ärkesätet som även kan ha grundat kyrkan. Under 1400-talet uppförs ett vapenhus framför långhusets sydportal. År 1772 rivs klockstapeln och i samband med att kyrkklockan flyttas upp i tornet får detta en uppgång utmed norra sidan. Nykyrkan uppförs som en tillbyggnad till långhusets södra sida 1856–58. I samband med dessa arbeten rivs bland annat södra långhusväggen och vapenhuset. Den första kända avbildningen av kyrkogården är en geometrisk uppmätning från 1687, se karta på följande sida. På denna ses en tydlig ingång till kyrkogården i väster markerad med ett kryss och den röda linjen som löper runt kyrkotomten kan eventuellt markera en bogårdsmur. 1772 rivs en klockstapel.

Kartan över Finja bys inägor från år 1817, se sidan 11, visar att prästgårdens norra länga utgjorde kyrkogårdens avgränsning i söder. Det ser också ut som att en liten gång mot kyrkogården funnits mel-

lan prästgårdens norra och västra länga. I skrift omnämns kyrkogårdsmuren första gången i visitationsprotokoll från 1838. Tjugo år senare verifieras att kyrkogårdsmur finns på tre sidor om kyrkogården samt att prästgården utgör avgränsning i söder. 1844 nämns i visitationsprotokoll att en trädplantering finns utmed ringmuren, i övrigt finns inga träd på kyrkogården, samt att gräs och nässlor växte högt mot kyrkans murar. Ämbetsberättelsen från 1860 berättar att de avlidna begravdes i varv, här fanns inga enskilda gravplatser. 1869 anger visitationsprotokollet att kyrkogården är tillräckligt stor och att den bör förses med bestämda gångar. Grindarna är bristfälliga och bör repareras.

Kyrkogården utvidgas

Under slutet av 1870-talet utvidgas kyrkogården i nordväst med ett område av prästgårdens mark, se karta på följande sida. Kartan visar att det längs kyrkogårdsmurens insida finns en trädkrans och en allé kantar vägen mellan västra ingången till kyrkogården och landsvägen mellan Tyringe och Hässleholm.

Kyrkogården utvidgas återigen under 1890-talet då ytterligare mark i sydväst införlivas. Man tar då i anspråk före detta trädgårdsmark tillhörande prästgården.

År 1900 anger prostens ämbetsberättelse att det på Finja kyrkogård finns 60 gravplatser. Ett fotografi taget omkring 1904–06 visar Finja kyrka sedd från väster. Vid denna tid har de tre ovan omnämnda utvidgningarna av kyrkogården genomförts. Kyrkogården har en närmast rektangulär form likt på kartbilden på följande sida. Notera dock det sydvästra hörnet som fortfarande följer vägsträckningen ned till gården med beteckning No: 2.

Delar av det område som fogades till kyrkogården vid 1870-talets utvidgning var föremål för en georadarundersökning¹ som utfördes under 2013. Syftet var att se om det gick att hitta rester av en stormannagård. Resultatet av undersökningen visade dock inte på några spår efter en stormannagård men däremot resterna efter vad som antas vara en träbyggnad. Denna ska ha stått i anslutning till där kyrkogårdens huvudentré är idag. Intressant att notera är ett en byggnad med motsvarande placering finns med på 1817 års karta över Finja bys inägor. Enligt uppgift i rapporten ska det ha legat en skolbyggnad mellan kyrkogården och landsvägen mellan Hässleholm och Tyringe. Eventuellt kan de upptäckta husresterna komma från denna byggnad.

Vidare visade georadarundersökningen att ett stort antal gravsatta fanns inom området. 127 kistgravar noterades. Dessa gravar finns inte medtagna på den karta som upprättades 1926 för indelning av gravplatser, se nästa sida, där kyrkogårdens äldsta delar struktureras i skilda gravplatser. Av kartan framgår att båda de senast tillkomna delarna av kyrkogården saknar motsvarande indelning, här finns istället sammanhängande större ytor. Troligen har enskilda gravplatser sålts på de äldsta delarna av kyrkogården medan man har fortsatt att begrava i varv på övriga delar. Inom de senare tillfogade delarna har troligtvis också den fattigare delen av befolkningen fått sin gravplats.

Kartan från 1926 visar också trädplanteringar utmed den norra, västra och södra sidan. En närmare granskning visar att träden i allén fram till kyrkan är större än träden som avbildas i kyrkogårdens

¹ Georadarundersökning vid Finja kyrka

gräns. Eventuellt kan detta tyda på en faktisk skillnad i storlek hos träden som har sin förklaring i att allén utgörs av äldre träd och att trädkransen tillkommit i samband med att den sista, sydvästra kilen införlivades till kyrkogården. Baserat på kartmaterialet har denna utvidgning i sydväst skett mellan åren 1892 och 1926. Ytterligare en utvidgning har gjorts under 1900-talets senare del i samband med anläggande av askgravlund, 2010, minneslund, 1994 och urngravlund.

Geometrisk uppmätning 1687. Lantmäteriet.

Finja bys inägor 1817. Lantmäteriet.

Karta över utvidgningen av kyrkogården 1875. Landsarkivet.

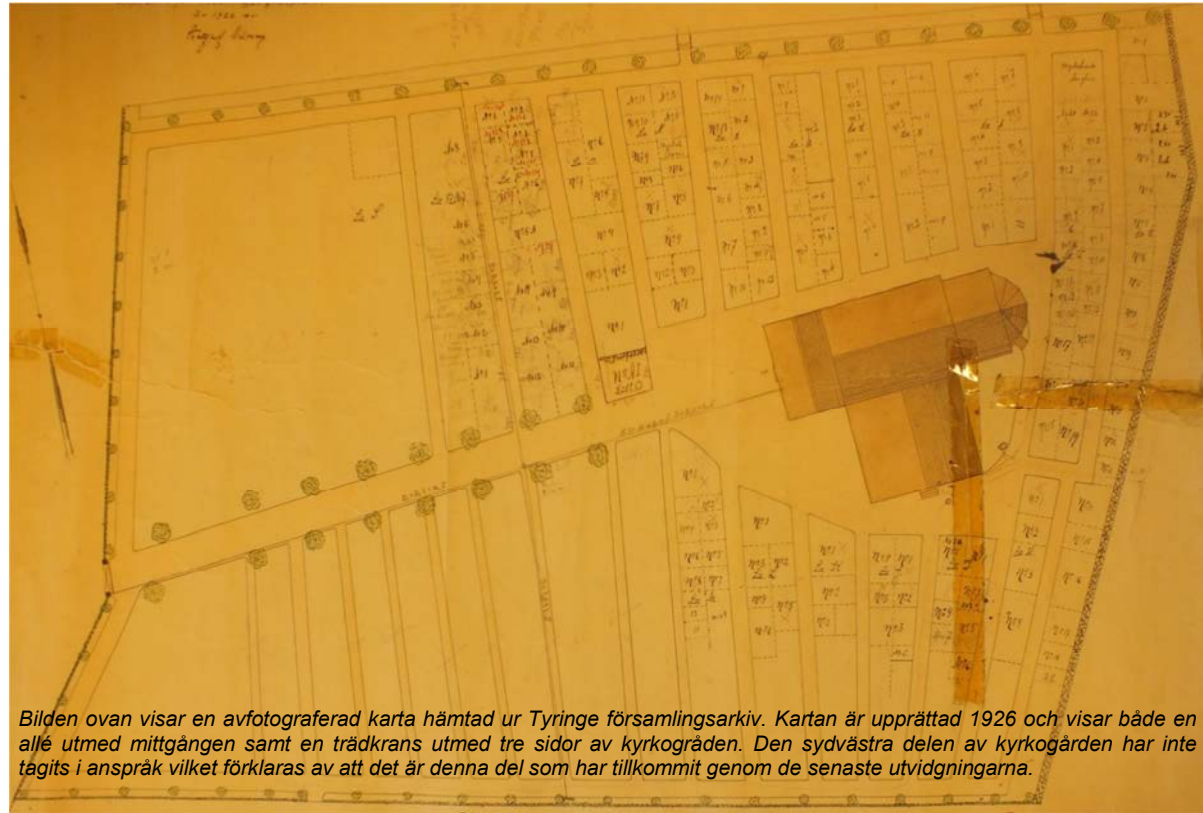
Karta över utvidgning av kyrkogården år 1892. Lantmäteriet.

Finja kyrka ca 1904-1906 sedd från väster. Kyrkogården är nyligen utvidgad åt sydväst. Närmast i bild ses ett nyplanterat träd

Kyrkogårdens södra del 1931.

Bilden ovan visar en avfotograferad karta hämtad ur Tyringe församlingsarkiv. Kartan är upprättad 1926 och visar både en allé utmed mittgången samt en trädkrans utmed tre sidor av kyrkogården. Den sydvästra delen av kyrkogården har inte tagits i anspråk vilket förklaras av att det är denna del som har tillkommit genom de senaste utvidgningarna.

Ovan: Kvarteret norr om kyrkan. Gravplatserna är rikligt försedda med växtlighet, både marktäckande och högre buskar och träd. Lövverket som skymtar överst i bild bör vara de blod-bokar som än idag står i kyrkogårdens nordöstra del. Notera den rika grönskan till höger om tornet som bör vara allén upp till kyrkogårdens huvudentré vid landsvägen.

Till höger: Kyrkogårdens södra de. Taggtråd markerar den södra gränsen. Två nyplanterade träd liksom jordvallen antyder att den andra utvidgningen kan ha gjorts relativt nyligen.

Längst till höger: Finja kyrka med Finjasjön i bakgrunden, årtal okänt. Växtligheten öster om kyrkogården är vid denna tidpunkt ringa, eventuellt brukas marken, medan ett flertal träd och buskar återfinns inne på kyrkogården.

Källor

Ritningsmaterial hämtat ur Tyringe församlingsarkiv

Kartor ur allmänt kartmaterial, Lantmäteriet

Visitationsprotokoll och ämbetsberättelser kommer från Landsarkivet

Kyrkogårdens utbredning och förhållande till omgivningarna kan följas i äldre kartmaterialet över Finja by. Detta finns tillgängligt via Lantmäteriets söktjänst Historiska kartor.

På landsarkivet i Lund finns protokoll och handlingar som rör kyrkogården, bland annat utvidgningen på 1870-talet. I Tyringe församlingsarkiv finns ritningar och planer som rör kyrkogården, varav merparten härrör från 1900-talet, men förändringar på kyrkogården är dåligt dokumenterade.

Fotografier från tidigt 1900-tal och senare kompletterar uppgifter från övrigt arkivmaterial. Dessa finns tillgängliga via Riksantikvarieämbetets digitala söktjänst Kulturmiljöbild, men även via Folklivsarkivet i Lund och Regionmuseets arkiv.

Beskrivning av kyrkogården

Hamlade bohusslindar tillsammans med en hagtornshäck finns utmed Finja gamla kyrkogårds södra och västra sida

Omgivningar

Finja kyrkogård ligger i en sluttning mellan landsvägen i väster och Finjasjön i öster. Omgivningarna kring byn är präglade av öppna marker för bete och odling. Själva kyrkogården ligger omsluten av grönska, i norr av ett stort bokträd, i öster av en kraftig ridå av bland annat alar vilka efter lövsprickning skymmer kyrkogården från Finjasjön. I söder finns en blandad trädunge.

I öster övergår hagtornshäcken i en låg kallmur och utanför denna finns ett skogsparti som sommartid döljer sikten mot Finjasjön.

Cirka en kilometer nordost om gamla kyrkogården ligger begravningsplatsen. Den är placerad söder om landsvägen omgiven av bebyggelse och öppna betade marker.

Utmed dess västra sida står en lövdominerad trädunge, i söder finns ett vildvuxet stycke mark för fortsatt utvidgning och invid dess östra gräns ligger en betesmark. Inifrån kyrkogården upplevs omgivningen öppen och överblickbar.

En ålderdomlig gravvård som tappat textplattan har blivit en del av kyrkogårdsmuren i öster.

Kyrkogårdens begränsning

Finja kyrkogård

Kyrkogården har en rektangulär form utsträckt i nord- sydlig riktning. Den omsluts utmed tre sidor av en hagtornshäck, undantaget utgörs av en låg kallmur av gråsten utmed den östra sidan av kyrkogården. I norr är häcken kraftigt nedklippt medan den är omkring 1,5 meter hög utmed övriga sidor. Längs den västra, södra och delar av den östra sidan

står hamlade Bohuslindar. Hagtornshäcken har på vissa ställen blandats upp med rotskott från dessa träd. Till anläggningen har också en urn- och minneslund anslutits. Den ligger utanför hagtornshäcken i sydväst och avgränsas utmed övriga sidor av en friväxande häck av oxbär.

Finja begravningsplats

Finja begravningsplats har en rektangulär form utsträckt i en nord-sydlig riktning. Den avgränsas utmed landsvägen i väster av en kallmur av släthuggna granitblock. Inifrån begravningsplatsen döljs muren genom en gräsbevuxen jordvall samt innanför denna en högvuxen häck av syren. Som avgränsning i söder löper en låg kallmur, en sten bred och hög bestående av granitblock med släthuggen utsida och i övrigt obearbetade sidor. Längs den östra sidan står en ligusterhäck och längs den norra en hagtornshäck.

Grindar

Finja kyrkogård

Entrén till kyrkogården finns utmed den västra sidan. Centralt, mitt framför huvudgång och tornbyggnad finns en dubbel järngrind. Grinden sitter fäst i höga släthuggna granitstolpar med pyramidformad avslutning. Grindstolparna kröns av lamparmaturer med sexkantigt lykthus.

Finja begravningsplats

Begravningsplatsens entré utgörs av en dubbel järngrind flankerad av enkla järngrindar. De enkla grindaran sitter fästa direkt i kyrkogårdsmuren medan dubbelgrinden är fäst i låga släthuggna granitstolpar med rakt avslut.

På bilderna ovan ses häcken samt grindpartiet till kyrkogården vid Finja kyrka. Nedan ses grind och mur utmed begravningsplatsens norra sida.

Gångar och strukturer

Finja kyrkogård

Det grusbelagda gångsystemet utgår från en bredare huvudgång i öst-västlig riktning mellan kyrkans tornbyggnad och entrén till kyrkogården. Från denna löper mindre gångar ut åt norr och söder. Grusgången fortsätter runt kyrkan och fortsätter ut i mindre tvärgångar i kvarter E och D.

Mittgången förstärks genom en allé av vitoxel.

Finja begravningsplats

Innanför grindarna finns en häckomsluten kvadratisk singeltäckt yta. Utifrån denna löper en bredare grusad huvudgång i nord-sydlig riktning fram till ett träkors vid begravningsplatsens norra gräns (ytterligare kyrkogårdsmark finns utanför men denna har inte tagits i anspråk.) Parallellt med mittgången löper en gång i öster och de båda förbinds av två tvärgångar som fortsätter över i de västra kvarteren. I nordost finns ytterligare en tvärgång. Samtliga kvarter, undantaget de utmed kyrkogårdens yttre gräns; A, E, U och X avgränsas av rygghäckar. Materialet i rygghäckarna skiljer sig åt där de utmed huvudgången samt längs tvärgången åt norr utgörs av oxel och i övriga kvarter av oxbär. Yttre avgränsning åt söder utgörs av en ligusterhäck och avgränsning åt norr av en hagtornshäck. Utmed huvudgången står en trädallé av lönn.

Belysning

På kyrkogården finns belysning utmed huvudgången i form av gjutjärnsstolpar med sexkantiga lykthus. I minneslunden finns två lyktstolpar med klotformade glaskupor. I askgravlunden finns svarta belysnings-

stolpar med lykthus. På begravningsplatsen står svartmålade stolpar med klotformade glaskupor.

Servicestationer

På kyrkogården finns tre servicestationer, en placerad väster om ekonomibygnaden, en finns norr om kyrkan och den tredje i kvarter C i anslutning till minneslundan.

På begravningsplatsen finns en servicestation. Den är placerad invid ekonomibygnaden i kyrkogårdens sydvästra del. I kvarter C finns en vattenutkastare.

Gravkarta över Finja begravningsplats kompletterad med information om gräsbevuxna ytor; ljusgrön nyans, häckplanteringar; räta linjer i mörkare grön nyans, träd; runda mörkgröna prickar. Bokstaven S markerar var servicestationer finns.

Parkeringsplatser

Under 2014 har en parkeringsplats anlagts på Finja kyrkogård. Ett parti av den nordvästra delen av kyrkogården har tagits i anspråk för detta ändamål.

Parkeringsplatsen invid nya begravningsplatsen finns i anslutning till entrén i norr. Parkeringen utgörs av en grusbelagd yta mellan kyrkogårdsmur och landsväg.

Byggnader

Utanför kyrkogården, norr om urn- och minneslundan, ligger kyrkogårdens servicebyggnad. Den är uppförd i rödbrunt tegel med panelklädda gavelrösten målade i svart kulör. Likaså är fönster, dörrar och portar i trä målade i samma kulör. Byggnaden har ett sadeltak täckt med svart plåt. Taket kröns av en ventilationshuv i samma kulör och material. Byggnaden innehåller WC samt utrymme för materiel och maskiner för vaktmästare.

Inne på begravningsplatsen står en snarlik byggnad uppförd i mörkbrunt tegel med mönstermurning i anslutning till fönsterpartierna. Fönster, dörrar och portar är i trä och målade i en mörkt brun kulör. Byggnaden täcks av ett sadeltak klätt med svarta betongpannor. Taket kröns av en ventilationshuv i plåt. Byggnaden innehåller WC samt utrymme för materiel och maskiner för vaktmästare.

Växtlighet

Växtligheten inne på kyrkogården är koncentrerad till allé av vitoxel, trädkrans av bohuslind och häckar. Två blodbokar, planterade på en gravplats utgör ett dominerande inslag i området nordost om kyrkan. Förutom dessa inslag finns ett flertal gravplatser med städsegrön växtlighet.

På bilderna ses kyrkogårdens respektive begravningsplatsens servicebyggnader. Den senare bör vara uppförd i början av 1970-talet i samband med renovering av begravningsplatsen. Servicebyggnaden på kyrkogården har troligen uppförts något senare.

Växtligheten på Finja begravningsplats utgörs av de tidigare beskrivna delarna. Direkt innanför kyrko-

gårdsentrén finns en fyrkantig yta inramad av en häck av naverlönn. I varje hörn står en pyramidalm.

Mittaxeln mellan entrén och korset i fonden av huvudgången markeras av en allé av naverlönn. Inne i kvarteren står rygghäckar, flest återatår i den södra delen. Längs tre av kyrkogårdens sidor finns häckar planterade.

Växt- och djurliv

Träd, häckar och planteringar på gamla och nya kyrkogården ramar in, skapar struktur och bidrar med grönska och livsrum för andra arter. Faktum är att trädbeståndet är den beståndsdel på kyrkogården som är mest betydelsefull för djurlivet då de innebär att det finns goda möjligheter till livsmiljöer.

Det finns sammanlagt 78 träd på kyrkogården och begravningsplatsen i Finja. Huvuddelen är medelålders- äldre träd som har funnits på platsen ett tag. En mindre andel av träden är nyplanterade. Trädkransen av beskurna lindar erbjuder föda, skydd och boplatser för fåglar och andra organismer eftersom de innehåller många ihåligheter. I hålen samlas organiskt material som bryts ner av en lång rad insekter. Den kompostliknande massan kallas mulm, vilken det råder brist på i landskapet då få gamla träd tillåts stå kvar så länge att värdefulla kvaliteter som till exempel grov stam och stammar med ihåligheter hinner utvecklas. På stammarna lever många olika mossor och lavar. De mest intressanta är signalarterna lönnlav och guldlockmossa som förekommer på många av bohuslindarna plus signalarten trädporrella och allémossa som noterades på ett träd vardera. Signalarter är arter som är indikatorer på miljöer där man kan förvänta sig att finna rödlistade arter.

Äldre och ihåliga träd är en viktig miljö för fladdermöss och det är troligt att dessa finns i anslutning till kyrkan i Finja. De dagvilar eller övervintrar gärna i kyrktorn och på kyrkloft. Det krävs extra hänsyn när det finns fladdermöss, särskilt när det gäller förändringar i trädbeståndet. Alla fladdermöss är fridlysta.

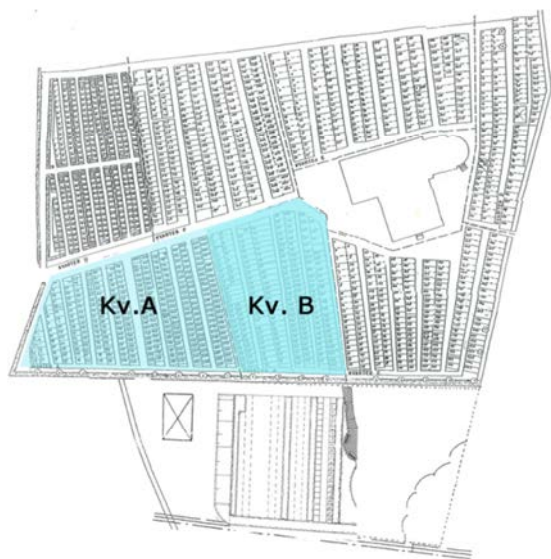
Björktrast och ringduva häckar i träden på gamla kyrkogården. Fågelfaunan är varierad på båda platserna med arter som stjärtmes, koltrast, stare, blå-

mes, ärtsångare, gärdsmyg, talgoxe, svarthätta, bofink och lövsångare. De flesta organismer på kyrkogården är annars små och mer eller mindre osynliga. Med lite tålamod kan man upptäcka många insekter. Bin, humlor och skalbaggar är några av dessa. De gravplatser med blommande växter, som innehåller nektar och pollen, besöks flitigt av olika småkryp.

Förutom det gröna intresserar vindskyddade ytor och den lagrade värmen i gravvårdarnas och grusgångarnas stenmaterial många insekter. Eftersom andelen gräsytor är hög både på kyrkogården och på begravningsplatsen, blir de grusade ytor som finns mer angelägna att behålla ur detta perspektiv. På nya begravningsplatsen finns det vissa gräsytor som är mer intressanta då där finns möjlighet att finna nektar och pollen i blomningstid. Slänten mot muren har en varierad torrängsflora med arter som bergs-syra, ängsfryle, gråfibbla, sandkrassing, fetknoppsväxter och brokförgätmigej. På den outnyttjade delen mot öster växer det gott om blomster och gräs bland annat rölleka, vårbrodd, ängsfryle, fältarv, rödklöver, gullris och styvmorsviol. Flera fjärilsarter och andra insekter brukar vara knutna till dessa kärlväxter som är en rest av det ekologiska sammanhang som förr var så vanligt i betesmarker och ängar.

Överst th. ett foto på guldlockmossa, en så kallad signalart som visar att lindarna i trädkransen har ett högt naturvärde. Nederst th. ett typiskt utseende på en lind som beskurets med jämna mellanrum. De hål som bildas kan hysa en lång rad arter, ofta sådana som är ovanliga.

Beskrivning av Finja kyrkogård

Kvarter A och B

Kvarteren är belägna sydväst om kyrkan. I väster avgränsas kvarteren med en hagtornshäck mot landsvägen. I söder avgränsas den av dito häck mot en sentida utbyggnad av kyrkogården. En trädkrans av Bohuslind förstärker ytterligare avgränsningen. Från träden har rotskott tillåtits växa så att de numer ingår i häcken. I norr och öster avgränsas kvarteren av grusgångar. En grusgång delar kvarter A i två delar. Denna går i nord-sydlig riktning och knyter samman den äldre delen av kyrkogården med den sentida utbyggnaden och en servicebyggnad.

Kvarter A och B domineras av gräsmattor med glest spridda gravvårdar. De flesta vårdarna är placerad direkt i gräsmattan men ett fåtal planteringsra-

mar av sten förekommer i områdets västra del. Vårdarna har tillkommit under perioden 1900-1950, med ett fåtal undantag, och består främst av svart och grå granit. I kvarter B finns två vårdar från 1800-talet. Utformningen varierar mellan stående, högresta vårdar och lägre, breda samt i mark liggande. Flera av dessa vårdar kan ha ingått i större gravplatser. Bland de fåtal planteringar som förekommer återfinns kinesisk kärleksört, pion och en del ettåriga växter. En storvuxen Rhododendron finns i områdets sydvästra hörn. Bland de vintergröna växterna finns tuja och en.

Karaktersdrag för kvarter A och B:

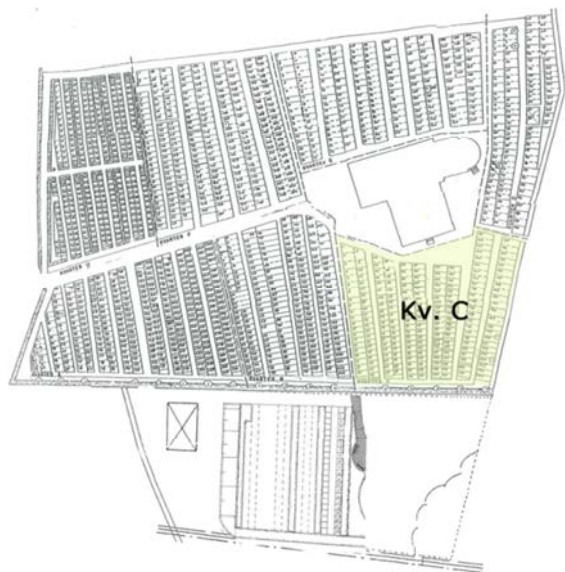
- *Avgränsas av hagtornshäck och trädkerans*
- *Stora, utbredda gräsmattor med spridda gravvårdar*
- *Gravvårdar från före 1950-tal, huvudsakligen grå och svart granit*

Vy från kyrkan mot kvarter B och kvarter A i fonden. Kvarteren präglas av gräsbevuxna ytor. Ett fåtal planteringsramar i sten antyder att större gravplatser har funnits inom kvarteret.

Kvarter A sett från sydost upp mot entrén till kyrkohården. Notera de gräsbevuxna ytorna med spridda gravvårdar från tiden före 1950.

Kvarter C

Kvarteret ligger direkt söder om kyrkan och utgör kyrkogårdens södra hörn. Området avgränsas i söder av en hagtornshäck och i öster av en gråstensmur. Både häck och mur förstärks av en trädkrans av Bohuslind. I norr gränsar området till en grusgång som går runt hela kyrkan. I kvarterets norra del finns en, sannolikt, sentida öppning i muren. Här finns modernare sten inmurad t.ex. betonggångplattor, delar av äldre gravanordningar m.m.

Kvarteret domineras av gräsmatta med spridda gravvårdar placerade direkt i gräset. Här finns en handfull större, singeltäckta gravplatser markerade med stenramar samt en gravplats med kringgårdning av smidesjärn. Planteringsramar förekommer. Majoriteten av gravvårdarna har tillkommit mellan år

Vy mot söder genom kvarter C. En öppning har tagits upp i stenmuren som löper utmed den östra sidan av kyrkogården.

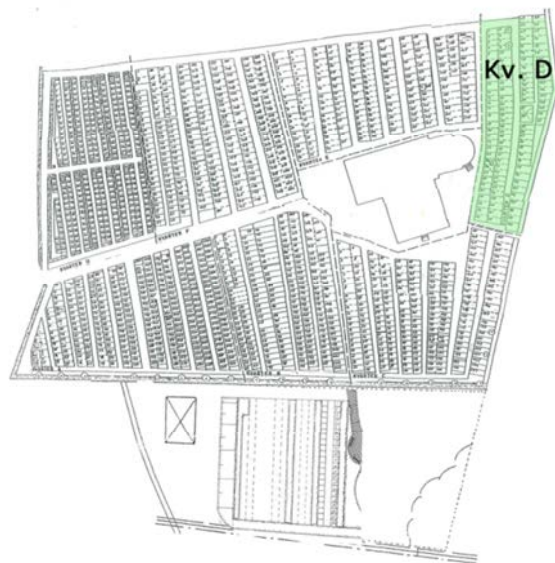
Gräsbevuxna ytor dominerar även kvarter C. Här finns dock en handfull större kringgårdade gravplatser med singeltäckt yta.

1900 och 1930. Den äldsta gravvården är naturromantisk utformad med livsten i sandsten med inhuggen bladornamentik i form av murgröna, med textplatta i marmor. Denna tillkom kring 1850 (en vård med samma utformning fast i mindre skala står lutad mot muren i öster, den saknar dock textplatta). Några gravvårdar har tillkommit efter 1970. Majoriteten av gravvårdarna är stående och högresta men låga och breda, samt i mark liggande förekommer också. Svart och grå granit är de dominerande materialen. Marmor och sandsten förekommer.

Bland växterna återfinns vintergrön buxbom, en och tuja. En gravplats har två kraftiga och formklippta blodpelarbok symmetriskt placerade på ömse sidor om vården. I övrigt förekommer bl.a. kinesisk kärleksört, lavendel, ljung samt lökväxter och ettåriga växter i området.

Karaktärsdrag för kvarter C:

- Avgränsas av hagtornshäck och trädkrans samt gråstensmur
- Stora, utbredda gräsmattor med spridda gravvårdar
- Fåtal större, singeltäckta stenramsomgärdade gravplatser
- Gravvårdar från i huvudsak 1900–1930, huvudsakligen grå och svart granit

Kvarter D

Kvarteret ligger direkt öster om kyrkan och sträcker sig ut till kyrkogårdens nordöstra hörn. Området avgränsas i öster av en gråstensmur och i norr av en kraftigt nedklippt hagtornshäck. På gravplats 5–8 finns två mycket storvuxna blodbokar, sannolikt planterade när gravvården kom till år 1898. I kvarterets södra del finns en, sannolikt, sentida öppning i muren. I kvarterets norra del slutar muren och här återfinns bl.a. en del sten från äldre gravanordningar. Även utanför kyrkogårdsmuren ligger en del bearbetad sten.

Kvarteret är uppdelat med grusgångar och relativt tätt belagt. Gräsbesådda partier förekommer, framförallt längs muren. Större, singeltäckta eller gräsbesådda gravplatser med kringgårdning av stenram, järnstaket eller pollare med kätting är vanligt före

Kvarter D genomkorsas av grusgångar och gravvårdarna står relativt tätt. I kvarterets norra del står två storväxta bokar, se bild nedan, vilket ger denna del en grön inramning.

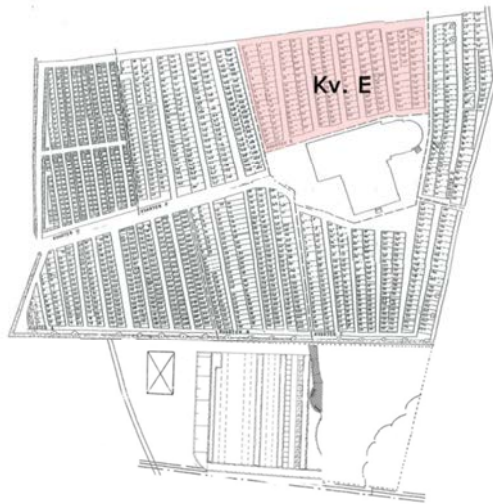
kommande i detta kvarter, i jämförelse med övriga kyrkogården. Planteringsramar förekommer.

Majoriteten av gravvårdarna har tillkommit mellan år 1900 och 1920, här finns även ett flertal vårdar från 1800-talet. Majoriteten av gravvårdarna är stående och högresta men låga och breda, samt i mark liggande förekommer också. Svart och grå granit är de dominerande materialen. Bland gravvårdarna utmärker sig bl.a. en vård i form av en sköld och en fint bearbetad stenuerna.

Bland växterna återfinns vintergrön en, idegran och flera exemplar av rododendron. I övrigt förekommer bl.a. kinesisk kärleksört, järnek, funkia samt lökväxter och ettåriga växter i området.

Karaktersdrag för kvarter D:

- Avgränsas av gråstensmur och häck
- Storvuxna blodbokar
- Grusgångar
- Större gravplatser, flera med stenram, järnstaket eller kätting
- Gravvårdar från i huvudsak 1900–1920, flera från 1800-talet, huvudsakligen svart och grå granit
- Flertal rododendron som bidrar med vintergrönska

Kvarter E

Kvarteret ligger direkt norr om kyrkan och avgränsas mot norr av en häck av hagtorn. Kvarteret är uppdelat med grusgångar och relativt tätt belagt. De flesta gravplatserna är besädda med gräs.

Större, singeltäckta eller gräsbesädda gravplatser med kringgårdning av stenram är vanligt förekommande i detta kvarter, i jämförelse med övriga kyrkogården. En kringgårdning med stenpollare och kätting förekommer samt planteringsramar. Två kringgårdade gravplatser är belagda med sten. En stor del av gravvårdarna har tillkommit mellan 1870 och 1920, men gravvårdar från tiden efter 1930 är också vanligt förekommande. Detta är den del av kyrkogården som har störst andel ålderdomliga gravvårdar. Majoriteten av gravvårdarna är stående och högresta vilket ger en anslående karaktär till kvarteret. Låga och breda, samt i mark liggande gravvårdar förekommer också. Svart och grå granit

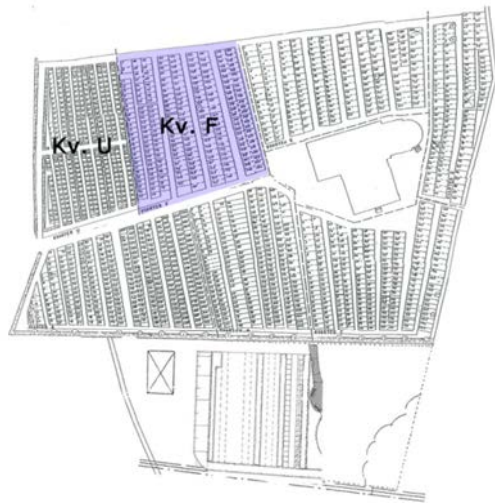
Vy mot öster genom kvarter E. Kvarteret präglas av gräsbevuxna ytor vilka delas upp av tvärgående grusgångar. Flertal kringgårdningar i sten finns inom kvarteret, se bild nedan. Den största andelen av kyrkogårdens ålderdomliga gravvårdar återfinns inom detta kvarter.

är de dominerande materialen, men även röd granit förekommer. Familjegravar förekommer frekvent. Bland växterna återfinns vintergrön idegran, tuja, buxbom och rododendron. I övrigt återfinns rosor, kinesisk kärleksört, funkia, samt lökväxter och ettåriga växter.

Karaktersdrag för kvarter E:

- Avgränsas av häck i norr
- Grusgångar delar upp kvarteret
- Större gravplatser, flera med stenram, en kätting
- Anslående mängd högresta gravvårdar
- Gravvårdar från i huvudsak 1870–1920, flest ålderdomliga gravvårdar på kyrkogården, huvudsakligen svart och grå granit

Kvarter F

Kvarteret ligger nordväst om kyrkan och sträcker sig mellan kyrkogårdens mittgång och dess norra gräns vilken markeras av en hagtornshäck. I öster gränsar kvarteret till kvarter U där församlingen under 2014 har anlagt en parkeringsplats. Kvarter F är uppdelat av grusgångar och relativt tätt belagt.

De flesta gravplatserna är gräsbesädda och planteringsramar är mycket vanligt förekommande. En del av kvarteret är sentida belagt med en tydlig karaktär av låga och breda vårdar i kombination med planteringsramar. Här finns även en handfull större, singeltäckta gravplatser med kringgärdning av stenram, smidesräcken samt balusterräcke av sten. Flera familjegravar förekommer.

Den största delen av gravvårdarna har tillkommit efter 1970 men här finns även flera bevarade från perioden 1870–1900. Majoriteten av gravvårdarna är låga och breda. Även inom detta område dominerar grå och svart granit men även röd granit, sandsten och marmor förekommer. Inom området ryms tre

Vy över del av kvarter F med sentida låga och breda vårdar med planteringsramar framför, närmre kyrkan större, kringgärdade gravplatser

I kvarter F finns en blandning av nya och gamla gravvårdar även om de förra tenderar att dominera. Moderna vårdar tillkomna efter 1970 samsas med äldre familjegravar och här återfinns även singeltäckta och kringgärdade gravplatser.

av kyrkogårdens mest anslående och påkostade gravanordningar.

Bland växterna återfinns vintergrön idegran, tuja, gran, en och rododendron. I kvarteret finns den

största förekomsten av perenna planteringar inom kyrkogården. Här finns bl.a. rosor, kinesisk kärleksört, pion, lavendel, daggkäpa, lungört, funkia, murgröna samt lökväxter och ettåriga växter.

Karaktersdrag för kvarter F:

- Angränsas av bäck i norr
- Grusgångar delar upp kvarteret
- En handfull större gravplatser med påkostade kringgärdning
- Gravvårdar från i huvudsak efter 1970, flest moderna gravvårdar på kyrkogården, ett tiotal gravvårdar från 1800-talet
- Låga, breda gravvårdar med planteringsramar dominerar
- Gravvårdar huvudsakligen av svart och grå granit, röd granit och marmor förekommer

Kvarter U

Bilden nedan visar den nya parkeringsplatsen i f.d. kvarter U i november 2014.

De sydvästra kvarteren

I kyrkogårdens sydöstra del har en utvidgning gjorts vilken består av en minneslund, en askgravlund samt två gravkvarter. Området avgränsas av hagtornshäck i norr, mot den gamla kyrkogården och i övriga väderstreck av en friväxande häck av oxbär. Området är uppdelat i fyra kvarter vilka skiljs åt av klippta avenbokshäckar. Längs med hagtornshäcken löper en grusgång i öst-västlig riktning som knyter samman området. I områdets västra del ligger en servicebyggnad.

Minneslundan

I östra delen av området är minneslundan belägen. En stor natursten med texten ”Minneslund Finja 1994” markerar ingången till området. Minneslundan består av ett större gräsbesätt område. I gräsmattan finns en vårtbjörk och en klibbal. I den södra delen av minneslundan finns buskage av bl.a. spirea. I västra delen av minneslundan är en perennplantering anlagd med idegran, näva, funkia, verbena, rosor m.m. Här finns även en rad med fyra parklindor planterade längs häcken till intilliggande kvarter. En gång belagd med betongsten skiljer planteringen från gräsytan. I stenläggningen är en större natursten placerad i anslutning till en blomhållare och en sittbänk. I perennplanteringen finns en ljushållare. I anslutning till stenläggningen finns två stolparmaturer med klotformade glaskupor.

Urnlunden

Väster om minnelunden är ett kvarter med gravplatser. Området är helt gräsbesätt. Samtliga gravsättningar har skett efter 1990. Längs med ena långsidan är alla gravvårdar breda och låga, och längs med

andra sidan är alla gravvårdar placerade i gräset. En handfull planteringsramar förekommer. Bland perennerna kan bland annat märkas rosor och kärleksört.

Det västra gravkvarteret består av en obruten gräsbesädd yta. Här finns inga markerade gravar.

Askgravlundan

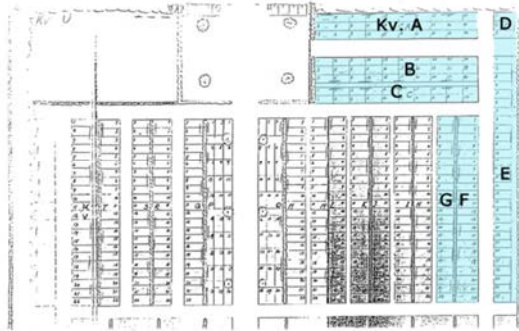
Längst västerut i området ligger askgravlundan. En kliven natursten med texten ”Askgravlund Finja 2010” markerar ingången till området. En central grusgång, flankerad av cirkelformade planteringar samt två lyktarmaturer, leder fram till en terrasserad anläggning av betongsten i anslutning till en gräsbesädd kulle. Varje avsats i terrassereringen har planteringar med bl.a. tulpaner och kärleksört. På den övre avsatsen är en polerad stenpelare av svart granit belägen på vilken namnen på de gravsatta placerats. I anslutning till stenläggningen finns en ljusbärare och en sittbänk. Längs kvarterets västra gräns, mot servicebyggnaden, finns en trädrad med klibbal, parklind och kärrek.

Bilden till vänster visar minneslundans lummiga inramning. Högst upp ses en del av urnlunden där gravläggning har skett. Längst ned ses minneslundan med blombevuxna terrasserings med en sittbänk i anslutning.

Beskrivning av Finja begravningsplats

Begravningsplatsen har kvartersbenämning från A–X. Bland dessa har kvarter M, K och J lagts igen och besätts med gräs.

Kvarter A–G

I kvarteren finns till övervägande del stående gravvårdar, i A–D från tidsperioden 1950–1970 och i kvarter E–G från 1930-tal och framåt. Det klart dominerande stenmaterialet är svart granit följt av röd och grå, fast i märkbart mindre grad. Gravvårdarnas utseende domineras av en sten vars liv har liggande rektangulär form och polerad framsida, placerad ovanpå en låg ej framträdande sockel. Bland de äldsta vårdarna förekommer de som har ett liv med stående rektangulär form ovanpå en hög sockel. Planteringsytter förekommer i anslutning till strax under hälften av gravvårdarna. Ytorna är i de flesta fall avgränsade av låga stenramar. Vintergröna växter återfinns invid ett tiotal gravplatser. Helt dominerande bland dessa är barrväxter medan buxbom endast finns invid två gravplatser. Rygghäckar av oxel skiljer kvarter B från C och rygghäckar av oxbär

Vy över kvarter C och bakom rygghäcken syns krönen på vårdar i kv. B.

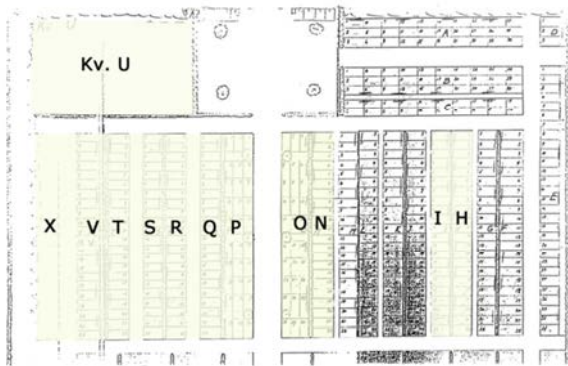

Södra hörnet av kv. G närmast i bild samt kv. E längst ut till höger.

står i de resterande kvarteren. Marken är, undantaget där planteringsytter finns, gräsbevuxen.

Karaktersdrag för kvarter A–G:

- *Avgränsas av syrenhäck i norr, bagtornhäck i öster och ligusterhäck i söder*
- *Grusade huvudstråk*
- *Rygghäckar av oxel och oxbär*
- *Gräsbevuxna kvarter och gravplatser utan avgränsningar.*
- *Gravvårdar från 1930-talet och fram till 1970/80-tal. Svart granit är det präglade stenmaterialet.*

Kvarter N–X, L samt H–I

I kvarteren finns till övervägande del stående gravvårdar från tiden 1970-tal och framåt. Företrädesvis har de en liggande rektangulär form samt polerad framsida. Röd, grå och svart granit är helt dominerande, med viss övervikt på röd och grå medan det enbart finns en gravvård i marmor. Planteringsytor förekommer i anslutning till merparten av vårdarna, av dessa ytor är de flesta kringgårdade av en låg stenram. Vintergröna växter finns vid ett tjugotal gravplatser. Till övervägande del är det barrväxter som till exempel cypress och idegran men buxbom är också representerad. Kvarteren skiljs åt av rygghäckar av oxbär och inne i kvarteren är marken gräsbevuxen.

Vy från norr över kvarter S, närmst i bild följt av kv. Q. Gräsbevuxna ytor dominerar.

Kvarter M och bakom rygghäcken ses den trådkantade mittgången. Bilden är tagen ifrån söder.

Karakärtsdrag för kvarter N–X, L samt H–I:

- Angränsas av syrenbäck i norr, stenmur i väster och ligusterbäck i söder
- Grusade huvudstråk
- Rygghäckar av oxbär
- Gräsbevuxna kvarter och gravplatser utan angränsningar.
- Gravvårdar från 1970-talet och framåt. Röd och grå granit är de präglande stenmaterialen.

Kyrkogårdens kulturhistoriska värden

Värdebeskrivning

För att kunna vårda kyrkogården som kulturmiljö och ta tillvara dess kulturhistoriska värden måste vi känna till dessa värden och vilka uttryck de tar i den fysiska miljön. Det beskrivande kapitlet samt redogörelsen för kyrkogårdens historiska utveckling ligger till grund för de värden som lyfts fram nedan. Utifrån värderingen/karaktäriseringen kan man välja ambitionsnivå på bevarandet och föreslå åtgärder som bevarar och utvecklar de kulturhistoriska värdena.

Karaktärsdrag för Finja kyrkogård

Den äldsta delen av Finja kyrkogård fick sin nuvarande form runt sekelskiftet 1900. Kartorna från 1892 och 1926 ringar in den sista utvidgningen till denna tid. Ytterligare en utvidgning har gjorts under slutet av 1900-talet åt söder vilken bl.a. omfattar minneslund. Den anläggning som möter besökaren idag är en kyrkogård som till stora delar utgörs av en gräsbevuxen yta med spridda gravvårdar. Norr om kyrkan, i kvarter D och E, finns en äldre struktur delvis bevarad i form av grusade gångar och kringgårdade gravplatser.

Karaktärsdrag för Finja kyrkogård

- *Avgränsas av (hagtorns)häck och trädkerans, och mur i öster*
- *Stora, utbredda gräsmattor med spridda gravvårdar i söder, sydost och sydväst*
- *Storvuxna blodbogar i nordost*
- *Grusgångar i gravkarter norr om kyrkan tillsammans med större gravplatser, flera med stenram, järnstaket eller kätting*

- *Gravvårdar från i huvudsak 1900–1920, flera från 1800-talet, huvudsakligen av svart och grå granit norr om kyrkan*
- *Flertal rododendron som bidrar med vintergrönska*
- *De utvidgade kvarteren är lummiga*

Kulturhistoriska värden för Finja kyrkogård

Finja kyrka har legat på platsen sedan 1100-talet och har som traditionsbärare ett symbolvärde. Många människor har ett förhållande till kyrkan och dess närmiljö som ett sockencentrum med mycket lång kontinuitet. De kulturhistoriska värden som är kopplade till Finja kyrkogård baseras på den historia som går att utläsa i anläggningen idag.

Möjligheten att kunna se – och uppleva – hur kyrkogården utformats under olika epoker är betydelsefull för känslan av en levande kulturmiljö med bibehållna kulturhistoriska och arkitekturhistoriska värden. En välbevarad struktur fördjupar dessa värden och ökar det pedagogiska värdet genom läsbarheten som detta medför. I kvarter D, E och delvis F finns en tidstypisk prägel med räta grusgångar kantade av stora kringgårdade begravningsplatser med höga påkostade gravvårdar.

En förutsättning att ta i beaktande i samband med den kulturhistoriska värderingen av anläggningen är att ett avsiktligt urval av gravvårdar redan har gjorts vid okänt tillfälle. Finja kyrkogård rymmer även social- och samhällshistoriska värden. Titlarna som finns på gravvårdarna återspeglar de näringar som har präglat bygden, förändringar som har inträffat i lokalsamhället men även i samhället som stort. Bland de äldsta vårdarna finns titlar som majoren och riddaren, (hans maka), nämndemannen och kyrkoherden. Åbo, undantagsman, hemmansägare

och lantbrukare är titlar som berättar om en jordbrukspräglad bygd. Ytterligare en titel som har gammal hävd är smedmästaren som berättar om skråväsendets hierarkiska uppdelning och ett samhälle före industrialiseringens genombrott. Dessa nämnda kan ses som representanter för det förindustriella samhället och både den försörjning detta medförde och den hierarkiska samhällsstruktur som fanns. Ett par titlar på kyrkogården återspeglar en brytningspunkt i samhällshistorien, förändringar i det ekonomiska systemet. Exempel på dessa titlar är handlanden och grosshandlanden. Under mitten och slutet av 1800-talet ändras förutsättningarna något för kvinnor i och med att karriärmöjligheter öppnade sig, i början främst för personer ur de övre samhällsskikten, men längre fram för allt fler. På Finja kyrkogård representerar titeln sjuksköterskan denna förändring. Vårdar över personer ur de lägre samhällsskikten som fått tråkors som minnesmärke över sig saknas av förklarliga skäl men den enkla, anspråklösa vårdarna finns dock representerad på kyrkogården i form av två mycket enkla liggande gravvårdar i kvarter C, båda resta över barn.

På Finja kyrkogård finns ett brett urval ur den stora variation i vårdarnas utseende som var karaktäristiskt för slutet av 1800-talet. Här samsas naturromantiska vårdar i huggen sandsten med lövornamentik i relief tillsammans med stramare former av vårdar. En gravvårdstyp med lokal prägel är grovhuggna bautastenar med naivistisk huggen text. Gravvårdarna är typisk för det tidiga 1900-talet men inskriptionen har en egen prägel. En mer representativ vård från samma period är en bautasten i svart granit med finhuggen böljande yta och polerad inskriptionsyta. De här exemplifierade vårdarna ingick

oftast i en större gravplats med kringgårdningar vilket också finns ett exempel på Finja kyrkogård i kvarter E. Bland gravplatser med kringgårdningar finns ramar i huggen granit, pollare med kätting samt järnstaket representerade. Samtliga med en påkostad gravvård till. En god representant för den individuellt och påkostat utformade gravplatsen är den över grosshandlanden i kv. F.

Biologiska värden

Det nära läget till Finjasjön och dess fuktiga trädbeklädda marker skapar goda förutsättningar för biologisk mångfald på kyrkogård och begravningsplats. Lindarna i trädkransen kring gamla kyrkogården, som funnits sannolikt sedan sekelskiftet 1900, är de mest dyrbara träden, sett ur ett biologiskt perspektiv. De ihåliga stammarna är en följd av den återkommande beskärningen som har format trädens utseende. I trädens håligheter lever sannolikt ovanliga insekter.

De båda blodbokarna vid Finja kyrka har nu nått en ålder att de blir alltmer värdefulla för andra arter för varje år. Vid servicebyggnaden i sydväst finns även en intressant lönn med naturvärde.

Trädkransen och allén på gamla kyrkogården i Finja kan klassas som biotopskyddsområden. 31 träd är dessutom registrerade som särskilt skyddsvärda enligt åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd. I detta antal ingår samtliga av trädkransens beskurna lindar och de båda blodbokarna. Ett de 31 träden, en kastanj, går inte att återfinna.

Karaktärsdrag för Finja begravningsplats

Finja begravningsplats anlades en bit in på 1900-talet och sedan dess har den genomgått åtminstone en större omgestaltning. Det som idag återstår av den

ursprungliga anläggningen är delar av strukturen i form av kringgårdningar, häckplanteringar och i viss mån grusgångar. En förenkling har skett genom att häckar har tagits bort och grusgångar har lagts igen vilket återspeglar sig i kyrkogårdens karaktär.

Karaktärsdrag för Finja begravningsplats

- *Gräsbevuxna ytor dominerar kvarteren, gravplatser utan avgränsningar.*
- *Betonat entréparti och mittaxel genom häckplantering*
- *Grusade huvudstråk*
- *Gravvårdar från 1930-talet och framåt, med tonvikt på 1950–1980-tal. Granit är det dominerande stenmaterialet. Låga och breda vårdar dominerar.*

Det som beskrivningen och karaktärsdragen ovan fångar är en anläggning som präglas av stora gräsbevuxna ytor som bryts upp av grusade huvudgångar tillsammans med häckplanteringar. En gles beläggning bland gravplatserna understryker den förenklade karaktären.

Kulturhistoriska värden för Finja begravningsplats

Själva stommen i anläggningen och den del som fortfarande har en karaktär av 1920–30-tal är kyrkogårdsmuren med grindparti tillsammans med den häck- och trädkantade kvadratiska ytan direkt innanför grindarna. Kyrkogårdsmuren är noggrant lagd i huggen sten och grindarnas formspråk med räta linjer förmedlar en hantverksmässig omsorg och ger ett välordnat intryck. Dessa komponenter vittnar om

de arkitektoniska ideal som präglade planläggningen av kyrkogården och har därför ett historiskt värde.

Vård av kulturhistoriska värden

Åtgärdsbehov på Finja kyrkogård

Följande förslag till åtgärder på kyrkogården syftar till att bevara och utveckla kyrkogårdens karaktär med både kulturhistoriska och biologiska värden. I bilagan *Rekommendationer för vård och underhåll* finns vidare information om åtgärderna. Trädvårdsplanen innehåller mer detaljerade åtgärdsförslag för både enstaka träd och utpekade trädgrupper. Vissa åtgärder kan kräva länsstyrelsens tillstånd.

Rester av äldre struktur

I kvarter D, E och F är de rätvinkliga grusade gångarna med stora kringgårdade gravplatser en viktig del av karaktären som bör bevaras. En del kringgårdningar har försvunnit inom kvarteren och några gravplatser har sätts igen med gräs vilket till exempel gör det svårare att avläsa var gränserna mellan gravplatserna går. Det ger också kvarteren en mer storskalig karaktär.

För att kunna uppleva hur kvarteren har sett ut och härigenom få en möjlig läsbarhet bör därför befintliga gravplatser med stenramar inom markerat område på kartan på följande sida bevaras. De kringgårdade gravplatser som fortfarande har singeltäckta ytor bör vidare bevaras intakta.

Äldre gravvårdar på kyrkogården

Äldre gravvårdar i kvarter A, D, E och F bör bevaras på plats då ett successivt borttagande av dessa ytterligare förenklar och slutligen utarmar kyrkogårdsmiljön.

De ljusst beige ytorna visar utpekade områden med rester av äldre struktur.

Omdubbning/montering av undersockel på gravvårdar

För att mängden gravvårdar som är i behov av ovan nämnda åtgärder skall bli hanterbar kan församling-

en utföra detta efter en långsiktig plan där man budgeterar för att ett bestämt antal gravvårdar åtgärdas varje år. De gravvårdar som påtagligt bidrar till kyrkogårdens karaktär bör prioriteras.

Trädvård

Trädbeståndet behöver ses över enligt föreslagna åtgärder i trädvårdsplanen. Ha i minnet att denna väger in både biologiska värden och kulturhistoriska aspekter.

Svenska kyrkans mål att arbeta med beskärning och stabilisering som metod för att bevara särskilt skyddsvärda träd kan med fördel användas på träden vid Finja kyrkogård.

Trädkransens träd är biotopskyddsområde och särskilt skyddsvärda och bör behållas så länge som det är möjligt. De ihåliga stammarna utgör ingen risk för vare sig träd eller person. Så länge träden hålls under god uppsikt och regelbundna insatser görs, finns det ingen anledning att ha bråttom och att göra snabba åtgärder. Återplantera inte direkt i enstaka luckor efter utgångna träd utan vänta tills det finns gott om plats så de nya träden får en så bra start som möjligt. I praktiken innebär det att man väntar med återplantering tills en hel sträcka saknar träd eller tills det finns stora luckor på jämna avstånd. Vänta ut träden, det kan handla om 10–30 år eller mer, det gör inget om det finns luckor i allé och trädkrans. Det specifika upplevelsevärdet som skapas av träd i rad kan kvarstå länge, även om många träd tas bort. Samtidigt behålls höga naturvärden och de befintliga arterna ges möjlighet till spridning så att de kan finnas kvar i Finja även i framtiden.

Djurliv

Genom att planera långsiktigt och agera med eftertänksamhet kan man ta väl hand om kyrkogårdens naturvärden. Samtidigt värnar man om det upplevelsevärde som kyrkogården har för besökande.

Det bästa sättet att behålla Finja kyrkogårds värde som en oas för djurlivet är att värna om de äldre träden så länge det är möjligt. När ett gammalt träd till sist måste tas bort är det av stort värde för insektslivet om man sparar delar av stammen och lägger den i en permanent vedkompost eller en så kallad faunadepå. Området söder om gamla kyrkogården kan vara en lämplig plats för att påbörja en mindre vedsamling med trädstammar och döda grenar. Depån fylls på någon enstaka gång men lämnas för övrigt helt utan åtgärder.

Med hänsyn till fåglar och eventuella fladdermöss bör åtgärder som berör träd och häckar endast utföras under september till och med november månad.

Undvik att belägga grusgångar med asfalt, krossten eller annan hårdgörning. Det är vanligt att solitärbin och andra insekter anlägger bon i kyrkogårdens grusgångar.

Med hänsyn till fåglar och eventuella fladdermöss bör åtgärder som berör träd och häckar endast utföras under september till och med november månad. Undvik att belägga grusgångar med asfalt, krossten eller annan hårdgörning. Det är vanligt att solitärbin och andra insekter anlägger bon i kyrkogårdens grusgångar och är något som pågått under mycket lång tid.

Åtgärdsprogram för träd

Naturvårdsverket har upprättat ett *Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd – Mål och åtgärder 2012–2016*.

De särskilt skyddsvärda träden omfattar jätteträd som har en stamdiameter på mer än 1 meter, mycket gamla träd som är äldre än 140/200 år (beroende på trädslag) och ihåliga träd med stamdiameter på mer än 40 cm.

Länsstyrelsen har inventerat många begravningsplatser för att hitta de värdefullaste träden. Träd som registrerats som särskilt skyddsvärda finns inlagda i Trädportalen på internet.

Viktiga mål för Svenska kyrkans arbete med värdefulla träd på kyrkogårdar är:

*Antalet särskilt skyddsvärda träd minskar inte på grund av avverkning, där alternativ finns.

*Beskärning och stabilisering som metod är väl spridd och används normalt i arbetet med dessa träd från och med 2012.

*I majoriteten av all nyplantering används det eller de trädslag som är mest värdebärande och typiska för traktens kulturlandskap.

Sedvanligt underhåll av kulturhistoriska värden på Finja kyrkogård

Följande tabell listar de objekt som är viktiga för kyrkogårdens karaktär och kulturhistoriska värde. Ett sedvanligt, löpande underhåll är en förutsättning för att värdena ska bestå. Detta underhåll är i de flesta fall en självklar del av kyrkogårdsförvaltningarnas dagliga arbete. Tabellen kan därför ses som en checklista av generell karaktär som kan kompletteras och fyllas på efter förvaltningens behov och önskemål. I bilagan *Rekommendationer för vård och underhåll* finns mer information om underhållsåtgärder.

Generella riktlinjer

Nya gravplatser med gravvårdar och växtlighet ska underordnas de befintliga strukturerna och utformningen. Vid omläggning av gravplatser bör utgångspunkten vara den ursprungliga planläggningen och kyrkogårdenens historik. Riktlinjer bör vara vård- och underhållplanens beskrivningar.

Obs!

Större åtgärder såsom exempelvis omläggning av gångar, kvarter eller samt även ersättande av växtmaterial såsom buxbomshäckar och rygg-häckar är tillståndspliktigt. Vid osäkerhet om en åtgärd är tillståndspliktig bör man samråda med Länsstyrelsen. Vård- och underhållsplanen kan ses som ett planeringsunderlag för tillståndsansökan

Objekt	Aktivitet
Grusgångar	Miljövänlig ogräsbekämpning, påfyllning av material, krattning
Kyrkogårdsmuren inkl. grindstolpar	Kontinuerlig tillsyn och kontroll, besiktigas vartannat år. Vid skador tillkallas tekniskt sakkunnig. Önskad vegetation som fröskott från träd och buskar tas kontinuerligt bort för hand.
Järngrindar	Besiktigas varje år. Vid tecken på rost målas grindarna om enligt anvisningar i bilagan <i>Allmänna riktlinjer för vård och underhåll</i> . Rörliga delar smörjes vid behov.
Gravvårdar	Provtrycks vart 5:e år, enligt Centrala Gravvårdskommitténs riktlinjer. Vid samma tillfälle kontrolleras vårdar/hällar även för sprickbildning och/eller andra skador.
Oxelhäck	Beskärs 1–2 ggr/ år i juni och/eller under perioden juli–september. Grundgödsla på våren med t.ex. pelletterad höns gödsel. Höstgödsla ev med PK-gödsel (fosfor och kalium) i september.
Hagtornshäck	Beskärs 1–2 ggr/ år i juni och/eller under perioden juli–september. Grundgödsla på våren med t.ex. pelletterad höns gödsel. Höstgödsla ev med PK-gödsel (fosfor och kalium) i september.
Avenbokshäck	Beskärs under perioden juli–september. Grundgödsla på våren med t.ex. pelletterad höns gödsel. Höstgödsla ev med PK-gödsel (fosfor och kalium) i september.
Träd	Årligt underhåll se trädvårdsplan

Åtgärdsbehov på Finja begravningsplats

Rester av äldre struktur

Kyrkogårdsmuren med grindparti, den häck- och trädkantade kvadratiske ytan direkt innanför grindarna tillsammans med de återstående grusgångarna utgör resterna av den äldre strukturen och bör bevaras och underhållas. Dessa delar markeras med ljusröd färg på kartan intill.

Finja begravningsplats färglagd för att visa bärande strukturelement. De ljusgröna fälten visar var gräsbevuxna ytor finns, de mörkare gröna linjerna markerar rygghäckar och kringgårdande häckplantering i öster och söder, gröna punkter avser trädplanteringar. Ljust beige partier markerar de delar av anläggningen som är viktiga att slå vakt om i skötseln för att bibehålla de kulturhistoriska värdena.

Sedvanligt underhåll av kulturhistoriska värden på Finja begravningsplats

Följande tabell listar de objekt som är viktiga för begravningsplatsens karaktär och kulturhistoriska värde. Ett sedvanligt, löpande underhåll är en förutsättning för att värdena ska bestå. Detta underhåll är i de flesta fall en självklar del av kyrkogårdsförvaltningarnas dagliga arbete. Tabellen kan därför ses som en checklista av generell karaktär som kan kompletteras och fyllas på efter förvaltningens behov och önskemål. I bilagan *Rekommendationer för vård och underhåll* finns mer information om underhållsåtgärder.

Generella riktlinjer

Nya gravplatser med gravvårdar och växtlighet ska underordnas de befintliga strukturerna och utformningen. Vid omläggning av gravplatser bör utgångspunkten vara den ursprungliga planläggningen och kyrkogårdenens historik. Riktlinjer bör vara vård- och underhållplanens beskrivningar.

Obs!

Större åtgärder såsom exempelvis omläggning av gångar, kvarter eller samt även ersättande av växtmaterial såsom buxbomshäckar och rygghäckar är tillståndspliktigt. Vid osäkerhet om en åtgärd är tillståndspliktig bör man samråda med Länsstyrelsen. Vård- och underhållsplanen kan ses som ett planeringsunderlag för tillståndsansökan.

<i>Objekt</i>	<i>Aktivitet</i>
Grusgångar	Miljövänlig ogräsbekämpning, påfyllning av material, krattning
Kyrkogårdsmuren inkl. grindstolpar	Kontinuerlig tillsyn och kontroll, besiktigas vartannat år. Vid skador tillkallas tekniskt sakkunnig. Önskad vegetation som fröskott från träd och buskar tas kontinuerligt bort för hand.
Järngrindar	Besiktigas varje år. Vid tecken på rost målas grindarna om enligt anvisningar i bilagan <i>Allmänna riktlinjer för vård och underhåll</i> . Rörliga delar smörjes vid behov.
Gravvårdar	Provtrycks vart 5:e år, enligt Centrala Gravvårdskommitténs riktlinjer. Vid samma tillfälle kontrolleras vårdar/hällar även för sprickbildning och/eller andra skador.
Oxelhäck	Beskärs 1–2 ggr/ år i juni och/eller under perioden juli–september. Grundgödsla på våren med t.ex. pelletterad höns gödsel. Höstgödsla ev med PK-gödsel (fosfor och kalium) i september.
Måbärshäck	Beskärs 1–2 ggr/ år i juni och/eller september. Grundgödslas på våren (pelletterad höns gödsel eller komposterad kogödsel).
Hagtornshäck	Beskärs 1–2 ggr/ år i juni och/eller under perioden juli–september. Grundgödsla på våren med t.ex. pelletterad höns gödsel. Höstgödsla ev med PK-gödsel (fosfor och kalium) i september.
Ligusterhäck	Beskärs 1–2 ggr i juni–september. Grundgödslas på våren (pelletterad höns gödsel eller komposterad kogödsel).
Naverlönshäck	Beskärs under perioden juli–september. Grundgödsla på våren med t.ex. pelletterad höns gödsel. Höstgödsla ev med PK-gödsel (fosfor och kalium) i september.
Syrenplantering	Beskär efter blomning. Grundgödsla på våren med t.ex. pelletterad höns gödsel. Höstgödsla ev med PK-gödsel (fosfor och kalium) i september.
Träd	Årligt underhåll se trädvårdsplan

Målsättning och utveckling

Behovet av nya gravplatser bedöms inte vara så stort att några större förändringar är att vänta inom den närmaste 10-årsperioden. Pastoratet har angett följande målsättningar och utvecklingsplaner för *Finja kyrkogård och begravningsplats*:

Förändra förvaltningen av kyrkogårdsmiljön i en mer miljömässigt hållbar riktning

- Köpa träd, buskar och växter som kommer från en ekologiskt hållbar produktion och har E-märkning.

Utveckla och göra kyrkomiljön mer tillgänglig genom att:

- Informera om kulturhistoriska- och biologiska värden på kyrkogården via t.ex. hemsida, månadsblad eller anslagstavla

Tillmötesgå samhällets olika begravningstrender, nya som gamla, och särskilt den stora efterfrågan på urn- och askgravar genom att:

- Bibehålla möjlighet för begravningar för andra religioner

Aktivt arbeta för att det bevarade beståndet av gravanordningar/gravvårdar speglar hela samhällsstrukturen genom att:

- Uppmärksamma och bevara såväl enkla som påkostade gravvårdar
- Uppmärksamma och bevara gravvårdar över kvinnor och med kvinnors titlar

- Sätta samman en grupp som kan arbeta med att dokumentera kyrkogårdens kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar/gravvårdar, i synnerhet de av personhistoriskt och lokalhistoriskt värde

Bevara och utveckla Finja kyrkogård som en grön kulturmiljö genom att:

- Bevara samtliga gravvårdar i D, E och F på sin plats.
- Bevara samtliga kvarvarande gravvårdar i kvarter A
- Informera berörda om avsikten att bibehålla återlämnade gravvårdar inom kvarteren
- Bevara äldre träd så länge som möjligt samt återplantera nya vid rätt tidpunkt för att bibehålla trädkransen kring kyrkogården
- Bevara strukturen med gångsystem och kringgårdade gravplatser
- Bevara kyrkogårdens gröna struktur, omfattande klippt hagtornshäck, trädrader, allé och solitärträd
- Vårda och underhålla trädbeståndet i enlighet med trädvårdsplanen.
- Gynna både kulturmiljön och viktiga arter av insekter genom att bibehålla de grusade gångarna på kyrkogården och undvika asfalt, krossten eller annan hårdgörning

Bevara och utveckla Finja begravningsplats som en grön kulturmiljö genom att:

- Bevara kyrkogårdens gröna struktur, omfattande syrenplanteringar, klippta häckar, allé och formklippta träd

- Vårda och underhålla trädbeståndet i enlighet med trädvårdsplanen.
- Gynna både kulturmiljön och viktiga arter av insekter genom att bibehålla de grusade gångarna på kyrkogården och undvika asfalt, krossten eller annan hårdgörning

Källmaterial

Litteratur

Andréasson, Anna 2012. *Gravårdar i sten – ett mångskiftande kulturarv*. Stad & Land 184.

Bucht, Eivor (red.) 1992. *Kyrkogårdens gröna kulturarv*.

Carlsson, Åke & Svante Hultengren (red) 2009. *Kyrkogården – en Noas ark*.

Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återamvändning av gravanordningar 2007. CGK- Centrala gravvårdskommittén

Bringéus, Nils-Arvid 1997. *Skånska kyrkor Skånes Hembygdsförbunds årsbok*. ”Skånsk kyrkogårdsvandring” s. 185-215.

Klintborg, Åsa 1993. *Ale, Historisk tidskrift för Skåneland, nr 1*. ”Den skånska kyrkogårdsträdgården” s. 1-19.

Klintborg Ahlklo, Åsa 2001. ”Mellan trädkrans och minneslund. Svensk kyrkogårdsarkitektur i utveckling 1940-1990.” Stad & Land 167.

Otryckta källor

Anna Andréasson, *Gravstenskronologi - kortversion*

Modern arkeologi, *Georadarundersökning vid Finja kyrka - Stormannagård eller gravar?*, 2013

Muntliga uppgifter

Anders Håkansson, kyrko- och fastighetsföreståndare

Internet

Artskyddsförordningen:

<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20070845.htm>

Biotopskyddsområden, Naturvårdsverkets handbok:

<http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/0100/978-91-620-0176-6/>

Fornlämningsregistret, Riksantikvarieämbetet:

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Förordningen om områdesskydd:

<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19981252.HTM>

Handbok för artskyddsförordningen, del 1:

<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-0160-5.pdf>

Historiska kartor, Lantmäteriet:

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>

Trädportalen

<http://www.tradportalen.se/>

Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd:

<http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/6400/978-91-620-6496-9/>

Kristianstad 2014-12-16

Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och Tony Svensson

Regionmuseets E-rapportserie 2014

Kulturmiljö

1. Baldringe kyrka – utvändig renovering, Baldringe sn, AM, Maria Sträng, 2013
2. Pynten i Vattenriket, Kristianstad sn, BD, Jimmy Juhlin Alftberg och Helene Stalin Åkesson, 2013–2014
3. Barkåkra kyrkogård, Barkåkra sn, VP, Åsa Jakobsson och Maria Sträng, 2013
4. Södra Sandby kyrka – medeltida träskulpturer, Södra Sandby sn, AM, Maria Sträng, 2013
5. St Petri kyrka – ombyggnad av värme- och ventilationssystem, Klippans sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2013
6. Långalts myr – markanvändning och historia, Örkelljunga och Skånes Fagerhult sn, DK, Cissela Olsson, 2013
7. Östra Karaby kyrka – utvändig renovering, Östra Karaby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
8. Dalby kyrka, 9 ½ sekler av förändring, byggnadsarkeologiska iakttagelser vid utvändig renovering, Dalby sn, BAD Petter Jansson, 2012
9. Norra kyrkogården i Lund, Lunds stad, VP och bilaga med kvartersbeskrivning, Kerstin Börjesson, Åsa Jakobsson och Anna Rabow, 2013
10. Buxbom, Handbok om buxbom på begravningsplatser i Skåne och Blekinge, PJ, Cissela Olsson och Anna Rabow, 2014
11. Dörrar och portar på uthus – kurs inom landsbygdsprogrammet, Helena Rosenberg, 2013
12. Kvistofta församlings kyrkor – utrustning för värmesystem, Bårslövs sn, Fjärestad sn, Glumslöv sn och Kvistofta sn, AM, Maria Sträng, 2014
13. Östra kyrkogården i Lund, Lunds stad, VP, Kerstin Börjesson, Åsa Jakobsson och Anna Rabow, 2014
14. Gundrastorp – Ekholmens dammverk, Vittsjö sn, AM, Helena Rosenberg, 2013–14
15. Bäckaskog slott 2014, Kiaby sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013–14
16. Krubbemölla – omläggning av stråtak, Vitaby sn, AM, Emelie Petersson, 2014
17. Glimmebodagården – vårdåtgärder 2014, Brösarp sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
18. Brönnestad kyrkogård, Brönnestad sn, VP, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson och Emelie Petersson, 2013
19. Sankt Nicolai kyrka – tillbyggnad vindfång, Trelleborgs sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
20. Ignaberga kyrka – invändig renovering, Ignaberga sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2012
21. Tomelilla Byagård – Vård- och underhållsplan, Tryde sn, VP, Jimmy Juhlin Alftberg och Lars Buhrgard, 2014
22. Heliga Trefaldighetskyrkans kyrkogård, Kristianstad sn, VP, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Boel Nordgren och Cissela Olsson, 2013
23. Vallkärra kyrkogård, Vallkärra sn, VP, Åsa Jakobsson, Anna Rabow och Carin Strümpel-Alftén, 2014
24. Kåseholm. Natur- och kulturvärden – en översikt, Tryde sn, DK, Cissela Olsson, 2014.
25. Skurups kyrka, kalkmålningar i kor och absid, Skurups sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
26. Hassle Bösarps kyrka – utvändig renovering, Hassle Bösarp sn, AM, Anna Rabow, 2014
27. Burlövs gamla prästgård – putslagning, Burlöv sn, AM, Anna Rabow, 2014
28. Skiffertak på Klippans bruk, Klippans sn, AM, Helene Stalin Åkesson och Linn Ljunggren, 2014
29. Fastighetsvillan Pålsjö kyrkogård, Helsingborgs sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2014

30. Glimmebodagården – golvundersökning 2014, Brösarp sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
31. Holmby kyrka – utvändig renovering, Holmby sn, AM, Maria Sträng och Linn Ljunggren, 2014
32. Ballingstorp och Per-Ols – diverse arbeten 2014, Kviinge sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
33. Nosaby kyrka – invändig renovering, Nosaby sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2013
34. Ekeby kyrka – ramp och innerfönster, Ekeby sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
35. Djurröds kyrka – konservering av altarpopsats och predikstol, Djurröds sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
36. Särslövs kyrka – renovering torn, tak, fasader, Särslövs sn, AM, Kerstin Börjesson, 2014
37. Hammarlövs kyrka – invändig renovering, Hammarlövs sn, AM, Petter Jansson, 2014
38. Hakarp 2:10 – åtgärder på ekonomibyggnad, Bräkne Hoby sn, AM, Emelie Petersson, 2014
39. Renovering av gravplats, Gamla kyrkogården, Kristianstad stad, AM, Åsa Eriksson Green, 2013
40. Agusastugan 2014, Andrarum sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
41. Örumshuset – uppmurning av skorsten, Hörup sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
42. Eslövs kyrka – utvändig renovering, Eslövs sn, AM, Petter Jansson, Linn Ljunggren, 2014
43. Vittskövle slott 2014, Vittskövle sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
44. Häglinge kyrka – mögelsanering, etapp I, Häglinge sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
45. Silvåkra kyrka – nytt styr- och reglersystem för värme, Silvåkra sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
46. Sankt Peters klosterns kyrkogård, Lunds stad, VP, Kerstin Börjesson, Åsa Jakobsson och Anna Rabow, 2014
47. Norra Grönby mölla – vingar på plats, Grönby sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2014
48. Hammarlunda mölla – ny segelbana, Hammarlunda sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2014
49. Övraby mölla – bockhuvudplanka och vridkrans, Övraby sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2014
50. Starby kyrka – tak, mur och klockbocken, Starby sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2013
51. Västerstad kyrka – brandlarm, Västerstad sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
52. Långaröd kyrka – brandlarm, Långaröd sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
53. Uppåkra kyrka – sanering under bänkkvarter, Uppåkra sn, AM, Petter Jansson, 2014
54. Västra Broby kyrka – utvändig renovering, Västra Broby sn, AM, Anna Rabow, 2014
55. Östra Sallerup kyrka – Brandlarm, Östra Sallerup sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
56. Östraby kyrka – Brandlarm, Östraby sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
57. Bondrumsgården 2014, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
58. Annelövs kyrka – utvändig renovering, fasader och tak, AM, Kerstin Börjesson och Petter Jansson, 2011
59. Strömsborgs ullspinneri – rekonstruktion av vattenhjul, Osby sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2013-2014
60. Båstad kyrka – tak- och fasadrenovering, Båstad sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
61. Löderups kyrkogård, Löderups sn, VP, Åsa Jakobsson, Cissela Olsson och Helena Rosenberg, 2014
62. Finja kyrkogård, Finja sn, VP, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och Tony Svensson, 2014

